

Ob 90. življenjskem jubileju zaslužnega prof. dr. Franceta Strmčnika

»Verjemite tistim, ki resnico iščejo, in dvomite v tiste, ki mislijo, da so jo že našli,« je citat, s katerim prof. dr. France Strmčnik pospremi uvodno poglavje obsežne monografije Didaktika. Upala bi si reči, da je to ena temeljnih značilnosti našega jubilaranta – iskanje resnice in nenehno preverjanje teoretskih izhodišč, izkušenj prakse, sogovornikov, samega sebe kot pronicljivega, skrbnega, natančnega, kritičnega misleca v razmerju do pedagoških in še posebno didaktičnih vprašanj. Poleg tega ga označujejo življenjska trdnost, klenost, pa vedrost in smisel za humor, za katerega se mi zdi, da ga je z leti vedno več.

Ob tako bogati beri njegovega znanstvenoraziskovalnega dela, številnih objav, člankov in monografij ter strokovnega dela na mnogih področjih bo ta zapis samo poskus predstavitve nekaterih temeljnih del jubilaranta. Skoraj nemogoče je prikazati vso širino, raznovrstnost in poglobljenost njegovega udejstvovanja.

Objave prof. Strmčnika segajo tako na področje teorije vzgoje kot zgodovine pedagogike in didaktike. Slednja je postala njegovo osrednje področje raziskovanja, pisanja in poučevanja. Več kot 40 let je bil profesor didaktike študentom pedagogike in bodočim učiteljem. Upam si trditi, da je to tudi v temelju oblikovalo bistvena vprašanja njegovega razmišljanja, raziskovalnega dela in pisnega ustvarjanja. V vseh teh letih je objavil prek tristo bibliografskih enot, med njimi devet samostojnih monografij ter okoli 230 znanstvenih in strokovnih člankov ali prispevkov v zbornikih posvetov. Predaval je številnim učiteljem na raznolikih šolah in jim prenašal svoje znanje ter izkušnje. Ko sem kot asistentka zadnje leto pred upokojitvijo prihajala na njegova predavanja, je bil vedno v kabinetu že pred mano, s svežnjem zapiskov pred seboj, v skrbni pripravi na predavanja. Zdelo se mi je presenetljivo in zanimivo, s kolikšno skrbnostjo in odgovornostjo do študentov se je pripravljaj na predavanja. Čeprav je natančno poznal stroko in vsebino študijskega programa, se je pred vsakim predavanjem in seminarjem poglobil v njegovo kakovostno izvedbo. V zadnjih letih njegovega dela na fakulteti je bilo zanimivo, koliko humorja so vključevala njegova predavanja in koliko izzivov je vedno znova postavljaj študentom, da bi jih spodbudil k razmišljanju s pomočjo problemskih vprašanj oz. vprašanj o njihovih izkušnjah. Spodbujaj je k preizpraševanju njihove lastne izkušnje, da bi mogel graditi svoje predavanje na trdnem temelju že usvojenega znanja in kritične refleksije lastne izkušnje.

Njegova ustvarjalna moč je skoraj neskončna. Pisal je še v svojih poznih letih, dolgo po upokojitvi. Zdi se, kot da mu ne zmanjka niti gradiva niti moči za ustvarjanje. Oboje je zavidanja vredno, ali bolje rečeno, za oboje smo lahko neskončno hvaležni.

Njegova življenjska pot se je začela 10. julija 1928 v Šmartnem pri Slovenj Gradcu, družina pa se je kmalu preselila in živela v Črni na Koroškem. Zaradi svojega sodelovanja v odporu proti okupatorju je proti koncu druge svetovne vojne preživel

težko preizkušnjo nemških političnih zaporov v Črni, Dravogradu in Celovcu ter v koncentracijskem taborišču v Moringenu pri Northheimu v Nemčiji.

Bil je dijak prve povojne generacije mariborskega učiteljišča v letih 1945–1949. Diplomiral je na Filozofski fakulteti v Ljubljani iz pedagogike (1954) in filozofije (1955). O profesorjih, ki so zaznamovali njegovo študijsko pa tudi kasnejšo znanstveno pedagoško pot, je vedno pripovedoval z velikim spoštovanjem; to so bili dr. Vlado Schmidt, dr. Stanko Gogala, dr. Alma Sodnik. Krajši čas je bil profesor na mariborskem in ljubljanskem učiteljišču, leta 1957 pa je bil izvoljen za asistenta na Oddelku za pedagogiko. Iz pedagoških znanosti je doktoriral leta 1964 z disertacijo Psihološke osnove in pedagoški namen kazni pod mentorstvom prof. dr. Stanka Gogale. Leta 1965 je bil izvoljen v docenta, leta 1973 v izrednega in leta 1978 v rednega profesorja.

Na Oddelku za pedagogiko je ostal vse do upokojitve, torej več kot 40 let, profesor številnim študentom in mentor mnogim diplomantom, 22 magistrantom in 11 doktorantom. Njegov poklicni razvoj je pomembno zaznamovalo dejstvo, da je bil v šestdesetih letih na študijskem izpopolnjevanju v Tübingenu, Hamburgu in Berlinu, kar je vplivalo na njegovo kasnejše naslanjanje na srednjeevropski pedagoško-znanstveni prostor. S svojim delom je postal kritičen sooblikovalec slovenske in še prej jugoslovanske pedagoške znanosti. Odmevne so bile tudi njegove objave v tujini. Za svoje 50-letno pedagoško, strokovno, znanstveno in družbeno delo je prejel več priznanj, med njimi državno odlikovanje, plaketo Zveze društev pedagoških delavcev Slovenije, nagrado Sklada Borisa Kidriča (1989) za monografijo Sodobna šola v luči učne diferenciacije in individualizacije ter Žagarjevo nagrado (1989) za izjemne uspehe pri razvoju pedagoške znanosti v Sloveniji ter pri prenašanju dosežkov stroke v življenje in delo vzgojno-izobraževalnih institucij. V obrazložitvi nagrade so poudarili, da je dr. Strmčnik bistveno pripomogel k razvijanju in spoznavanju narodne zgodovine pedagogike in strokovnih učiteljskih združenj ter k usposabljanju in strokovnemu izpopolnjevanju učiteljev, pedagogov, magistrov in doktorjev pedagoških znanosti v Sloveniji. S svojim strokovnim in znanstvenim delom je bil prepoznan tudi v strokovni javnosti zunaj Slovenije. Prejel je tudi veliko priznanje Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani (2001), leta 2002 je bil imenovan za zaslužnega profesorja Univerze v Ljubljani, leta 2003 pa prejel nagrado dr. Vojislava Bakića (Pedagoški pokret Jugoslavije).

Vsebinsko je odpiral številna vprašanja didaktike in pedagogike, ki so aktualna tudi danes: učna individualizacija in diferenciacija, problemski pouk, kurikularno načrtovanje ipd.

Leta 1978 je izšla njegova knjiga Sodobna šola v luči programiranega pouka, v kateri predstavlja, kako se je programirani pouk razvijal, katere so njegove temeljne značilnosti ter od kod izvirajo korenine tega didaktičnega pojava, ki se je hitro širil in v šestdesetih letih uveljavil tudi pri nas. S številnimi objavami in predavanji za učitelje je spodbudil hitrejši razvoj programiranega pouka pri nas, ki se je uveljavil predvsem v obliki polprogramiranega pouka. Lahko bi rekli, da je bil to zameetek bolj individualiziranega dela, med učitelji pa je sprožilo veliko novih prizadevanj, oblikovanje didaktičnih pripomočkov in besedilnih gradiv. Danes moremo šteti ta prizadevanja za začetne korake v razvoju učenja s pomočjo računalnika, kjer sta

zahtevnost učne vsebine in proces učenja prilagojena posameznikovim zmožnostim ter pridobivanju novega znanja ob lastni aktivnosti in zagotovljeni stalni povratni informaciji v procesu učenja.

V uvodu v knjigo *Sodobna šola v luči učne diferenciacije in individualizacije* (1987, str. 9) zapiše še danes zelo aktualno misel, da je »v šolstvu premalo socialne enakopravnosti in preveč selekcije, premalo solidarnosti in preveč konkurenčnosti, premalo pomoči in preveč pritiskov, premalo učenja in preveč poučevanja, premalo permisivnosti in preveč represivnosti, premalo integrirane individualizacije in preveč zunanje diferenciacije«. Med drugim ugotavlja, da potrebujemo šolo, ki bo bolj življenjska, ki bo tesneje sodelovala z gospodarstvom, ki bo omogočala bolj human, samostojnejši in aktivnejši položaj učencev. Zavzema se za modernizacijo in aktualizacijo učnih vsebin in metod ter večje upoštevanje osebnih posebnosti učencev. Knjiga *Sodobna šola v luči učne diferenciacije in individualizacije* je še danes pomemben teoretski prispevek k preseganju uniformiranosti osnovne šole s temeljnim namenom, da bi vsakemu posamezniku omogočili optimalen razvoj prek dela, prilagojenega njegovim sposobnostim, interesom, potrebam, hotenjem. Poleg problemske zasnovanosti pouka je največ svojega časa in ustvarjalnih moči gotovo namenil vprašanju učne diferenciacije in individualizacije. Ta teoretska razmišljanja in utemeljitve pa so bili izhodišče za prenovo osnovnošolskega izobraževanja v devetdesetih letih. Nikoli ne pozabi poudariti predvsem pomena in vrednosti učne individualizacije, ki je ne gre spregledati niti ob uveljavljanju drugih oblik fleksibilne in delne zunanje učne diferenciacije. Pomembno se je zavedati, da morajo biti učiteljeve odločitve glede učne diferenciacije zavestne in usklajene z njegovim prepričanjem ter z globalnimi vzgojno-izobraževalnimi nameni šole kot celote. V ospredje postavlja tudi pomembno dejstvo, da je malo možnosti za učno diferenciacijo in individualizacijo, ki bi imele samo pozitivne ali samo negativne posledice. V konkretnem učnem okolju ter ob raznovrstnih možnostih in razmerah ima vsak ukrep svoje prednosti in pomanjkljivosti, ki jih je treba skrbno premisliti, preden se odločimo zanje. »Le s pestrim kombiniranjem več diferenciacijskih možnosti je mogoče vsaj delno ublažiti njihove pomanjkljivosti in uveljavljati njihove dobre strani« (Strmčnik 1987, str. 290).

Učna diferenciacija se ukvarja pretežno z organizacijskimi vprašanji, za kakovostno vzgojno-izobraževalno delo pa je potrebno poglobljeno prilagajanje učne vsebine, zato se prof. Strmčnik usmeri tudi v raziskovanje problemskosti pouka. S tovrstnimi vprašanji se je ukvarjal že leta 1992 v delu *Problemski pouk v teoriji in praksi* ter nadgradil zapisano z novimi temami, idejami, pogledi in problemi v razširjeni in aktualizirani drugi izdaji knjige leta 2010. Čutiti je posebno skrb za uveljavljanje problemskosti pouka že na ravni začetnega izobraževanja učiteljev, da bi mogli bodoče učitelje ustrezno usposobiti in ozavestiti o pomembnosti problemskega pouka, kar posledično pomeni tudi veliko odgovornost njihovih visokošolskih učiteljev. Posebno pomembno pa je spodbujanje učiteljev, da bi bolj angažirano uvajali problemsko naraven pouk v učno prakso in tako omogočili bolj kakovosten pouk. Zaveda se, da je za prenos teorije v prakso potrebno načrtno in sistematično delo z učitelji na vseh ravneh, še posebno pa medsebojna izmenjava izkušenj in medsebojna podpora.

Eno najpomembnejših celostnih del pa je njegova znanstvena monografija *Didaktika – osrednje teoretične teme* (2001). V uvodu zapiše, da obravnava vse osrednje teoretične teme (splošne) didaktike, ki so v veliki meri interdisciplinarne in povezujejo številna psihološka, filozofska, sociološka in druga družboslovna spoznanja. Prof. Strmčnik se zaveda, da so zaradi tega obravnavane teme vrednotno občutljive in izpostavljene različnim interpretacijam, zato je še toliko pomembneje, da jih didaktika znanstveno čim bolj poglobljeno, mnogostransko in argumentirano predstavi ter tako prepreči njihovo poljubno razumevanje. V delu nameni pozornost številnim didaktičnim vprašanjem, kot so razmerje med splošno in posebnimi didaktikami, vzgojni vidik pouka, vzgoja kot enakovredno konstitutivno določilo šole, učna vsebina in njene znanstvene značilnosti, transformacija znanosti v učni predmet, didaktična analiza stvarnologičnih segmentov učne vsebine, učiteljevo poučevanje, teorija učnega načrtovanja in kriteriji izbire učne vsebine, problemska naravnost pouka kot didaktično načelo, terminološko razmerje med vedenjem in znanjem, izobraževanjem in učenjem.

Že iz uvoda je razvidno, da pri obravnavi temeljnih konceptov in idej ostaja odprt, problemsko naravn, izzivalen z različnimi dilemami in alternativnimi predlogi, zamislimi, kar bralcu omogoča dograjevanje, nove interpretacije in kritično ustvarjalno didaktično razmišljanje. Monografija vzpostavlja tisti dialog z bralcem, ki izziva razmišljanje o okostenelih miselnih konceptih in utečenih didaktičnih praksah, ki potrebujejo nove pristope in drugačen način dela. Kot poudarja recenzent monografije dr. Mladen Tancer, gre za delo, ki je »po obsegu, celovitosti, izvirnem vsebinskem strukturiranju in teoretični poglobljenosti svojevrstno v slovenski didaktični literaturi«. Lahko trdimo, da tako celostne predstavitev didaktike nismo imeli vse od dr. Šiliha. Avtor si prizadeva za nenehno prepletanje izobraževanja in vzgajanja, teorije in prakse ter demokratične in humane usmerjenosti didaktike. Spominjam se, da je prof. Strmčnik ob izidu knjige z mano delil razmišljanje, da mora človek zapustiti področje svojega delovanja na višji ravni, kot ga je prejel. Monografijo je doživljal kot svoj dolg didaktiki, ki se ji je zapisal z vsem svojim življenjem.

S sodelavci dr. Marjanom Blažičem, dr. Mileno Ivanuš Grmek in dr. Martinom Kramarjem je čez dve leti (2003) pripravil še visokošolski učbenik *Didaktika*, za katerega je prispeval skoraj dve tretjini besedila. Avtorji poudarijo, da želi delo visokošolske študente navajati na neukalupljeno, problemsko in kritično didaktično ter pedagoško razmišljanje, porajanje novih idej in interpretacij, na fleksibilno reagiranje in ustvarjalno učenje. Delo spodbuja študente k soočanju z različnimi pogledi, problemskimi razlagami, usmerja v subjektivno videnje, presojanje in učenje ter navaja in usposablja bodoče učitelje za nenehno didaktično prilagajanje pouka ter inoviranje svoje učne prakse.

Prof. Strmčnik je imel pri svojem delu vedno znova pred očmi učitelje prakse, ki želijo svoje delo posodabljati in osmišljati, tiste, od katerih je v prvi vrsti odvisen šolski napredek. Skozi njegova dela se kaže velika želja po modernizaciji učnega dela, nenehnem izboljševanju obstoječega stanja in stalnem uvajanju novosti na različnih ravneh šolskega sistema. »Šolske reforme se uresničujejo s prizadevnim, požrtvovalnim in dobrim učiteljevim delom v razredu in zunaj njega, če ima seveda zagotovljene potrebne pogoje,« zapiše pred 40 leti (Strmčnik 1978, str. 202). Ob

prebiranju napisanega vedno znova ugotavljam aktualnost, svežino in izzivalnost njegovih besed.

Kot rdeča nit nas skozi dela prof. Strmčnika vodijo stalno prizadevanje za večje prilagajanje vzgojno-izobraževalnega dela posameznim učencem, spoštovanje vsakega posameznika, pomen spoštovanja in spodbujanja vsakega učenca. Vse to temelji na globoki humanosti in demokratičnosti ter skrbi za najbolj ranljive družbene skupine.

Profesor Strmčnik je v svojih delih vedno kritičen in nepristranski, izviren v oblikovanju teoretskih konceptov in praktičnih rešitev, poglobljen in natančen pri raziskovanju in oblikovanju svojih misli in predlogov, hkrati pa pronicljiv pri iskanju odgovorov na številna pedagoška in didaktična vprašanja. Pri svojih devetdesetih še vedno izžareva živahnost in vedoželjnost, zato je dragocen sogovornik. Za mnoge med nami ostaja spoštovani Profesor. Profesor z veliko začetnico zaradi svojega znanja, bogastva in raznolikosti objavljenih del ter spoštovanja vsakega posameznika. Ena od mnogih skrivnosti, ki mi ostajajo neznane, je tudi, le kako si je lahko vedno zapomnil toliko imen svojih študentov!

Dragi profesor Strmčnik, želimo vam še mnogo zdravih let, iskrivih pogovorov in vedoželjnega duha!

Jana Kalin

Viri in literatura

- Blažič, M., Ivanuš Grmek, M., Kramar, M. in Strmčnik, F. (2003). *Didaktika. Visokošolski učbenik*. Novo mesto: Visokošolsko središče Novo mesto. Inštitut za raziskovalno in razvojno delo.
- Medveš, Z. (2008). Ob jubileju prof. dr. Franceta Strmčnika. *Sodobna pedagogika*, 59, št. 2, str. 222–227.
- Strmčnik, F. (1965). *Analiza šolskih kazni*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Strmčnik, F. (1978). *Sodobna šola v luči programiranega pouka*. Ljubljana: DDU Univerzum.
- Strmčnik, F. (1987). *Sodobna šola v luči učne diferenciacije in individualizacije*. Ljubljana: Zveza organizacij za tehnično kulturo.
- Strmčnik, F. (1992). *Problemski pouk v teoriji in praksi*. Radovljica: Didakta.
- Strmčnik, F. (2001). *Didaktika. Osrednje teoretične teme*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Strmčnik, F. (2010). *Problemski pouk v teoriji in praksi*. Novo mesto: Visokošolsko središče Novo mesto. Inštitut za raziskovalno in razvojno delo.
- Tancer, M. (2003). Profesor doktor France Strmčnik – utemeljitelj sodobne slovenske didaktike (ob njegovi 75-letnici). *Didactica Slovenica. Pedagoška obzorja*, 18, št. 2, str. 3–16.
- Tancer, M. (2008). *Bibliografija prof. dr. Franceta Strmčnika. Ob jubilejantovi osemdesetletnici*. Bresternica: Samozaložba.